

روابط ایران و چین تحت تحریم‌های غرب: مرور کلی

ساناز کریمی والا^{۱*}، ژیانوی هان^۲

۱. گروه روابط بین‌الملل، سیاست جهانی و دیپلماسی، دانشکده روابط بین‌الملل، دانشگاه فدرال کازان، کازان، روسیه
۲. مؤسسه مطالعات خاورمیانه، دانشگاه مطالعات بین‌المللی شانگهای، شانگهای، چین.

چکیده	مشخصات مقاله
در این پژوهش، پویایی پیچیده روابط ایران و چین، به‌ویژه در چارچوب تحریم‌های اعمال‌شده از سوی کشورهای غربی بررسی شده است. تمرکز اصلی این تحلیل بر چگونگی تأثیر این محدودیت‌ها بر همکاری‌های مشترک این دو کشور در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی است. همکاری گسترده اقتصادی ایران با چین، تا حد زیادی توانسته است آثار تدابیر محدودکننده تجاری دولت‌های غربی را کاهش دهد. افزون‌بر این، ایران و چین با مشارکت در بسترهای چندجانبه منطقه‌ای، مانند سازمان همکاری شانگهای (SCO)، همکاری‌های خود را تقویت کرده‌اند؛ اقدامی که نشان‌دهنده تلاشی جمعی برای مقابله با سیاست‌ها و اقدام‌های یک‌جانبه ایالات متحده است. این دو کشور همچنین، با انعقاد توافقنامه‌ها و اجرای طرح‌های مختلف، زمینه‌های همکاری گسترده‌تر را در آینده فراهم و روابط بلندمدت خود را در حوزه‌های نظامی و امنیتی تقویت کرده‌اند. در این پژوهش، با استفاده از روش تحلیل محتوا، ابعاد گوناگون روابط ایران و چین بررسی شده است تا تحول‌های راهبردی این رابطه درک، و روندهای آتی آن در صحنه ژئوپلیتیکی جهان، شناسایی شود.	مقاله کوتاه موضوع: روابط بین‌الملل حوزه موضوعی: ایران و چین تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹ تاریخ بازنگری: ---- تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰ واژگان کلیدی: ابتکار یک کمربند- یک راه، سازمان همکاری شانگهای، مشارکت جامع راهبردی ۲۵ ساله، همکاری اقتصادی.

ارجاع به این مقاله: کریمی والا س، هان ژ. (۱۴۰۴). «روابط ایران و چین تحت تحریم‌های غرب: مرور کلی». مطالعات کشورها. ۳(۴): ۶۹۳-۶۹۹. doi: <https://doi.org/10.22059/jcountst.2025.391804.1262>

وبگاه: <https://jcountst.ut.ac.ir> | رایانامه: jcountst@ut.ac.ir
شاپای الکترونیکی: ۹۱۹۳-۲۹۸۰ | ناشر: دانشگاه تهران

* نویسنده مسئول: karimivala@gmail.com ID <https://orcid.org/0009-0004-4588-1371>

1371

۱. مقدمه

ایران و چین میراث فرهنگی غنی و دیرینه‌ای دارند. روابط آن‌ها از گذشته تاکنون، پیوسته در پاسخ به تحولات ژئوپلیتیکی بین‌المللی، دستخوش دگرگونی شده است. در دوران معاصر، تشدید تحریم‌ها از سوی کشورهای غربی، تحول‌های چشمگیری را در مناسبات فیما بین رقم زده است. تحریم‌های ایالات متحده مشتمل است بر تحریم‌های اولیه و ثانویه. هدف از آن، محدود کردن توانایی ایران در تجارت با سایر کشورهاست. این تحریم‌ها به‌طور مشخص صنایع انرژی، مالی و حمل‌ونقل ایران را هدف قرار داده است و محدودیت‌های شدیدی را بر واردات مواد اولیه، تجهیزات صنعتی، فناوری‌های پیشرفته و کالاهای اساسی اعمال می‌کند. تحریم‌های ثانویه ایالات متحده، شرکت‌ها و کشورهای ثالث را نیز تهدید می‌کند که در صورت تجارت با ایران، از دسترسی به بازارهای ایالات متحده محروم خواهند شد. این سیاست، بسیاری از کشورها و شرکت‌های بین‌المللی را از همکاری با ایران منصرف کرده است. انتظار می‌رود که تأثیر بلندمدت تحریم‌های تحت رهبری ایالات متحده بر ثبات اقتصادی ایران و تعامل آن با نظام مالی جهانی قابل توجه باشد. با این حال، همین تحریم‌ها، انگیزه همکاری نزدیک‌تر بین ایران و چین را نیز تقویت کرده است. این مشارکت به ایران امکان می‌دهد تا حدودی از آثار نامطلوب تحریم‌های غرب بکاهد. این تحریم‌ها دسترسی ایران را به بازارهای جهانی محدود کرده است (Hadian, 2023).

با این حال، همکاری‌های اقتصادی تنها یک بُعد از روابط گسترده‌تر تهران و پکن را تشکیل می‌دهد. روابط سیاسی و دیپلماتیکی آن‌ها نیز بر پایه دیدگاه‌های مشترک درباره مسائل بین‌المللی متعدد، از جمله مخالفت با سلطه یک‌جانبه ایالات متحده، استوار است (Belal, 2010: 50).

۲. روش‌شناسی

از آنجاکه تمرکز در این مقاله بر درک روابط ایران و چین تحت تحریم‌های ایالات متحده است، روش تحلیل محتوا استفاده شد. این روش ما را قادر می‌سازد تا با بررسی مفاهیم اصلی مرتبط با روابط ایران و چین - از جمله همکاری‌های اقتصادی، ارتباطات سیاسی، چالش‌های ناشی از تحریم‌ها و راهبردهای مقابله با فشارهای بین‌المللی - به درک و تحلیل این روابط بپردازیم. همچنین، این روش امکان شناسایی الگوها و روندهای موجود در روابط بین ایران و چین را فراهم می‌سازد.

۳. بحث

۱.۳. روابط اقتصادی و تجاری

در شرایط تداوم تحریم‌های غرب، روابط اقتصادی ایران و چین، اهمیتی دوچندان یافته و به ابزاری راهبردی برای کاستن از آثار مخرب این محدودیت‌ها و حفظ سطحی از همکاری‌های اقتصادی بدل شده است. چین، به‌عنوان بزرگ‌ترین تأمین‌کننده کالاهای صنعتی ایران با سهم ۳۵ درصدی از واردات صنعتی، علی‌رغم موانع ایجادشده، در اقتصاد ایران نقشی حیاتی ایفا می‌کند. در سال ۲۰۲۳م، صادرات چین به ایران بالغ بر ۱۰ میلیارد دلار بود که بیشتر ماشین‌آلات صنعتی، تجهیزات و کالاهای مصرفی را شامل می‌شد. بااین‌حال، در بازه زمانی پنج ساله (۲۰۲۳-۲۰۱۸م)، صادرات چین به ایران با نرخ سالانه ۴/۶۲ درصد کاهش یافت و از ۱۲/۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸م به ۱۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳م رسید. این روند نزولی، نشان‌دهنده افزایش فشار تحریم‌ها و چالش‌های مرتبط با آن در انجام‌دان معامله‌های مالی، بانکی و تجاری است. در مقابل، صادرات ایران به چین در سال ۲۰۲۳م تنها ۴/۵۹ میلیارد دلار بوده است. صادرات ایران به چین از ۲۱/۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸م به ۴/۵۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳م کاهش یافت که نشان‌دهنده افت سالانه ۲۶/۷ درصدی است. لازم به ذکر است که بیشتر صادرات ایران عبارت بوده است از نفت خام، محصولات پتروشیمی و مواد معدنی (OECD, 2023). با توجه به اقتضائات اقتصاد سیاسی داخلی ایران و سابقه همکاری‌های دوجانبه در حوزه انرژی، چین کماکان به واردات نفت از ایران، علی‌رغم تحریم‌های ایالات متحده، مبادرت می‌ورزد؛ امری که بیانگر پیچیدگی‌های موجود در برقراری تعادل میان منافع اقتصادی و ملاحظات ژئوپلیتیکی است (Scita, 2022: 100).

درحالی‌که روابط چین و ایران همچنان در معرض فشارهای خارجی قرار دارد، هر دو کشور تدابیر راهبردی را برای تداوم جریان تبادل‌های اقتصادی اتخاذ کرده‌اند (Tahir et al., 2024). ازجمله مهم‌ترین ابتکارهای اتخاذشده، می‌توان به ترغیب راه‌اندازی مسیرهای پرداخت جایگزین و استفاده از ارزهای ملی در مبادل‌های تجاری اشاره کرد. هدف از این اقدام، حفظ ثبات اقتصادی و کاهش اتکا به ارزهای واسطه، ضمن کاهش خطرهای ناشی از نوسان‌های شدید نرخ ارز است. افزون‌بر این، اقتصاد ایران به‌طور فزاینده‌ای به نظام تهاتری با چین متکی شده است: صادرات نفت خام در قبال دریافت بخشی از درآمدها به‌شکل کالا و

خدمات چینی. با توجه به اینکه تحریم‌ها ایران را به‌سوی جهت‌گیری اقتصادی و علمی به‌سوی شرق سوق داده است، دو کشور بر تعهد خود به حفظ تجارت نفتی تأکید دارند (Azad, 2023: 23). ایجاد سازوکارهای کارآمد، تقویت همکاری‌های مالی و به‌کارگیری فناوری‌های نوین، همگی به کاهش هزینه‌های تراکنش و تسهیل تجارت بین ایران و چین در مواجهه با تحریم‌های مداوم کمک می‌کند. پکن و تهران بر این باورند که ظرفیت‌های همکاری‌های اقتصادی فراتر از وضعیت کنونی است. از این‌رو، همکاری‌های اقتصادی را جنبه‌ای بنیادین در شراکت بلندمدت خود تلقی می‌کنند. در این راستا، «برنامه جامع مشارکت راهبردی ۲۵ ساله» در چارچوب «طرح یک کمربند-یک راه» تدوین شد. در این توافق، بر اهمیت همکاری در زمینه‌های زیرساختی، حمل‌ونقل (شامل ریلی، بندری و هوایی) و مخابرات تأکید شده است (Rashid, 2022). هدف اصلی آن، ارتقای همکاری‌های اقتصادی و تجاری، با تأکید ویژه بر رفع نیازهای کسب‌وکارها و بخش خصوصی است. این امر تسهیل همکاری‌های مالی و بانکی، بهینه‌سازی فرایندهای گمرکی، کاهش موانع تجاری و عرضه مشوق‌های هدفمند را از طریق سازوکارهای قانونی ناظر بر تجارت آزاد و مناطق ویژه اقتصادی شامل می‌شود. افزون بر این، هدف از این توافق، تقویت تجارت غیرنفتی و همکاری، با تمرکز ویژه بر کشاورزی و صنایع دانش‌بنیان است (Yazdani & Zeng, 2023: 33).

۲.۳. روابط سیاسی و امنیتی

روابط ایران و چین، مبتنی بر احترام متقابل و تعهد مشترک به حاکمیت و حق تعیین سرنوشت، نمایانگر پای‌بندی آن‌ها به حقوق بین‌الملل و هنجارهای دیپلماتیکی است. این امر، به‌ویژه در پرتو واکنش‌های دیپلماتیکی یکپارچه آن‌ها به اجرای تحریم‌های اعمال‌شده کشورهای غربی و پیامدهای آن اهمیت دارد. پکن با قاطعیت، تحریم‌های یک‌جانبه غیرقانونی اعمال‌شده علیه تهران را رد می‌کند. هم‌چنین، هرگونه تلاش برای تحمیل قوانین داخلی یک کشور بر نظام حقوق بین‌الملل و اعمال تحریم‌های یک‌جانبه بر سایر دولت‌ها را مغایر با اصول بنیادین حقوق بین‌الملل و روابط بین‌الملل می‌داند (IFP News, 2024).

چین و ایران در خصوص منافع راهبردی خود و نیز درک مشترک از اختلال در توازن قوا در نظام بین‌الملل، ناشی از هژمونی ایالات متحده، همگرایی نظر دارند. با آنکه هیچ‌یک در پی دستیابی به هژمونی نیستند، هر دو کشور بر جایگاه خود تأکید می‌ورزند: چین در جایگاه قدرتی جهانی و ایران در جایگاه قدرت

منطقه‌ای مؤثر. همچنین، خواستار شناسایی منافع ملی و اولویت‌های خود هستند. بر این اساس، این دو کشور رویکردی کنشگرانه در قبال چندجانبه‌گرایی منطقه‌ای اتخاذ کرده‌اند که نمود بارز آن را می‌توان در همکاری‌های راهبردی آن‌ها در قالب سازمان‌های منطقه‌ای، به‌ویژه سازمان همکاری شانگهای، مشاهده کرد که بستری برای پیشبرد اهداف مشترک و مقابله با یک‌جانبه‌گرایی است (Çelik, 2022: 109).

همان‌گونه که رابرت کیوهین خاطرنشان می‌کند: «بدون نهادها، همکاری اندکی وجود خواهد داشت» (Keohane, 1988: 393). در واقع، نهادها بنیان همکاری پایدار را فراهم می‌آورند. برای هر دو کشور، سازمان همکاری شانگهای، نه تنها بستری برای مقابله با فشارهای خارجی عمل می‌کند، بلکه ابزاری برای ایجاد مشارکت‌های بلندمدت نیز به‌شمار می‌رود. در شرایط تحریم‌های تحت رهبری ایالات متحده، تعمیق این همکاری به ثبات و امنیت در سراسر منطقه اوراسیا، غرب آسیا و فراتر از آن کمک خواهد کرد.

همکاری‌های امنیتی نیز جزء مهم و اساسی سیاست خارجی چین در قبال ایران تلقی می‌شود. این سیاست، به‌طور قابل توجهی از طریق برگزاری دیدارهای سطح بالا میان مقام‌های نظامی دو کشور و نیز رزمایش‌های مشترک دوجانبه و چندجانبه نظامی گسترش یافته است (Ghorbani et al., 2021: 298). افزون بر این، بر مبنای «برنامه جامع همکاری ۲۵ ساله» که در ۲۷ مارس ۲۰۲۱ م به امضای طرفین رسید، همکاری‌های دو کشور حوزه‌های نظامی، دفاعی و امنیتی، از جمله برنامه‌های آموزشی، طرح‌های تحقیقاتی و تلاش‌های مشترک در ارتباط با مسائل راهبردی را در بر می‌گیرد (Greer & Batmanghelidj, 2023). این همکاری‌ها، به‌ویژه در زمینه مسائل دفاعی و امنیتی، به تقویت ثبات و امنیت منطقه و مقابله با تهدیدهای مشترک، از جمله مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی، کمک شایانی خواهد کرد.

۴. نتیجه‌گیری

به‌طور کلی، تحریم‌ها ابزاری مرسوم در راستای تحقق اهداف سیاسی، از طریق اعمال فشار بر کشورها به‌منظور تعدیل رفتار یا سیاست‌های خود استفاده می‌شود. ایالات متحده از سال ۱۹۷۹ م، تحریم‌های گسترده اقتصادی را علیه ایران اعمال کرده است، اما این تحریم‌ها پس از خروج یک‌جانبه واشنگتن از برجام در سال

۲۰۱۸م، به‌نحو چشمگیری تشدید شد. این اقدام‌ها بر پویایی روابط ایران و چین، تأثیر بسزایی داشته و فرصت‌ها و چالش‌هایی را توأمان ایجاد کرده است. در نتیجه این تحریم‌ها و محدودیت دسترسی به نظام پرداخت و انتقال بین‌المللی، دو کشور در پی یافتن سازوکارهای جایگزین برای اجتناب از خطر تحریم‌های ثانویه احتمالی از سوی ایالات متحده، به‌ویژه در حوزه راهبردی انرژی، برآمده‌اند. شایان ذکر است که فراتر از ملاحظه‌های دوجانبه، روابط ایران و چین بر ثبات منطقه‌ای و نظام بین‌الملل آثار مهمی دارد. از این‌رو، چشم‌لنداز آتی روابط ایران و چین، تا حد زیادی امیدوارکننده به‌نظر می‌رسد؛ لیکن، میزان اثربخشی این مشارکت در بازآرایی معادله‌های منطقه‌ای، تابعی از نحوه مواجهه با فشارهای خارجی خواهد بود.

تعارض منافع

این مقاله مشمول هیچ گونه تعارض منافع نیست.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در تألیف این مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

اصول اخلاقی

نویسندگان در انتشار این مقاله، به‌طور کامل از اخلاق نشر، از جمله سرقت ادبی، سوءرفتار، جعل داده‌ها یا ارسال و انتشار دوگانه پرهیز داشته‌اند؛ منفعت تجاری در این راستا وجود ندارد. این مقاله حاصل تحقیقات خود نویسندگان است و اصالت محتوای آن را اعلام داشته‌اند. تألیف این مقاله به هوش مصنوعی داده نشده است.

دسترسی به داده‌ها

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر درخصوص نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مقاله، با نویسنده مسئول مکاتبه فرمایید.

منابع

- Azad S. (2023). "Bargain and Barter: China's oil trade with Iran". *Middle East Policy*. 30(1): 23-35. <https://doi.org/10.1111/mepo.12669>.
 Belal K. (2020). "China-Iran relations: Prospects and complexities". *Policy Perspectives*. 17(2): 47-66. <http://dx.doi.org/10.13169/polipers.17.2.0047>.
 Çelik Y. (2022). "An overview of China-Iran relations and its impact on Central

- Asia". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1): 103-114. <https://doi.org/10.34189/asyam.6.1.007>.
- Ghorbani V, Pakdel Majd M, Alioour M. (2021). "An analysis of China's military diplomacy towards Iran". *Iranian Review of Foreign Affairs*. 12(33): 279-305. <https://doi.org/10.22034/irfa.1999.145358>. [in Persian]
- Greer L, Batmanghelidj E. (2020). "Last among equals: The China-Iran partnership in a regional context". *Occasional Paper Series*. 38: 23-37. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/MEP_200831_OCC%2038%20v3%20%281%29.pdf. ersim.1.12.2023.
- Hadian N. (2023). "Iran & China: An Iranian View". <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/jun/27/iran-china-iranian-view> accessed 27.02.2025
- IFP News. (2024). "China says firmly opposes illegal unilateral sanctions against Iran". May 16. <https://ifpnews.com/china-says-firmly-opposes-illegal-unilateral-sanctions-against-iran/>.
- Keohane R.O. (1988). "International Institutions: Two Approaches". *International Studies Quarterly*. 32(4): 379-96. <https://doi.org/10.2307/2600589>.
- OEC: Observatory of Economic Complexity. (2023). *China (CHN) and Iran (IRN) Trade*. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/irn?dynamicBilateralTradeSelector=year2023>.
- Rashid Y (2022). "The latest status of the 25-year comprehensive cooperation agreement between Iran and China". *IRAM*. April 18. <https://iramcenter.org/en/the-latest-status-of-the-25-year-comprehensive-cooperation-agreement-between-iran-and-china-737>.
- Scita J. (2022). "China-Iran relations through the prism of sanctions". *Asian Affairs*. 53(1): 87-105. <https://doi.org/10.1080/03068374.2022.2029060>.
- Tahir MH, Tabassum A, Shahzad T. (2024). "China-Iran relations and their impact on regional stability; Strategic imperatives and geopolitical ramifications". *Pakistan Vision*. 25(2): 36. https://pu.edu.pk/images/journal/studies/PDF-FILES/3_v25_2_24.pdf.
- Yazdani E, Zeng J. (2023). "A new phase in Sino-Iranian relations: 25-year comprehensive strategic partnership". *International Journal of Law and Politics Studies*. 5(5): 26-42. <https://doi.org/10.32996/ijlps.2023.5.5.5>.